

Viscut a la Presó de Burgos. Manuel Moreno Mauricio. *Nous Horitzons*, núm. 32, segon i tercer trimestre de 1976.

L'entrada de Comorera a la Presó de Central de Burgos va produir una gran expectació en tots els presos. En els comunistes (el 90%) sobre quina seria la seva actitud envers el partit i quin seria el seu comportament com a pres. En els pocs cenetistes, republicans i socialistes, potser, esperant el messies que els havia de guiar contra la política del Partit a la presó.

Feia vint-i-tres hores que havia ingressat al Penal, quan es va presentar a la seva cel·la de període un camarada ben conegut d'ell. Va ésser rebut efusivament, potser perquè es pensava que podia tractar-se d'un partidari de la seva fracció.

L'aclariment corresponent, que es tractava d'un enviat pel Comitè Local del Partit a Burgos, el va deixar extremament sorprès, encara més quan li va exposar que el Partit estava disposat a prestar-li tot l'ajut que necessités en tots els ordres, en tots. ¿Com era possible això –va demanar– després que el partit l'havia tractat de traïdor, petit burgès, nacionalista, etc?.

Pacientment, el camarada li va explicar que ja abans del Consell de Guerra, el Comitè Executiu del Partit Comunista d'Espanya i el del PSUC havien cridat el poble, a *Mundo Obrero* i *Treball*, a mobilitzar-se a favor seu. Que, per als comunistes del Penal de Burgos la qüestió era ben senzilla. Que, independentment que existissin greus diferències polítiques sobre qüestions anteriors, per la nostra part el consideràvem un comunista que, al seu dia, havia prestat grans serveis a la causa del proletariat, en una paraula, un antifeixista combatent per la llibertat dels pobles d'Espanya, i que, per tot això, el nostre deure era ajudar-lo i defensar-lo.

És difícil, molt difícil, pensar allò que sentia aquell home en aquella situació i davant dels problemes haguts; va confiar plenament en el camarada i el va estrènyer fortament; calia, però, deixar que es refés i, per altra banda, l'Oficial del departament va entrar a la cel·la violentament i va posar fi a l'entrevista.

Se'l va ajudar en tota la mesura possible. Mitjançant una acció enèrgica i decidida dels comunistes, vàrem aconseguir que se'l traslladés a la infermeria, cosa que legalment requeria una indicació del metge.

Molts camarades anaven tots els dies a veure'l i manifestar-li llur solidaritat. Un cop més refet, que no es trobava massa bé, ens demanà que nomenéssim una delegació per tal de mantenir conversacions polítiques. Així es va fer, havent-li facilitat prèviament, tots els documents polítics del Partit.

En la seva primera exposició ens va resumir amb claredat i energia la seva conformitat TOTAL amb la política de Reconciliació Nacional, amb la tàctica del moment. Posteriorment parlà de ferides i coses doloroses en tot allò succeït, prenent al principi tenir ell la veritat absoluta; sobretot discutia l'actuació del Govern de la República i del PCE a Catalunya durant la guerra, quan, evidentment, en aquelles condicions havien de produir-se friccions que afectaven a uns i altres.

Al final de la vintena sessió de conversacions va dir: "heu sentit una campana, ara que toquin les altres, sentim-les totes".

Vàrem tenir l'esperança d'obtenir resultats polítics positius; la barrera ja s'havia trencat; ja només es parlava "del nostre Partit"; es preparava la possibilitat de relacions amb la direcció del Partit.

Però la seva salut empitjorava. Es va fer venir un metge de Burgos (entrava per primera volta un metge que no era l'oficial). Comorera s'esgotava. Va morir als nostres braços a despit de les amenaces del capellà de la presó que volia estar a soles amb ell amb el fi de poder afirmar després que havia mort "cristianament". A desgrat del risc, vàrem defensar la seva personalitat de comunista.

Ni coaccions, ni amenaces varen impedir que li féssim un enterrament civil, el primer en una presó franquista.

Ens vàrem quedar molt apesaratats per la seva pèrdua. En realitat, en les magnífiques relacions que va tenir amb tots els camarades, Comorera s'emocionava escoltant els relats, veient com es donaven tots al Partit, l'esperit de sacrifici, la fe en l'esdevenidor i la seguretat en el triomf. Molt cops ens havia dit: "Quin gran Partit que tenim! Que bonic que és escoltar aquests centenars

de camarades, que estudien i es preparen per aportar encara més a la lluita per l'alliberament de tots els pobles d'Espanya! Serem invencibles!".